

gorći učinak od galame i zvučne čuške u seljačkoj obitelji. Ova tematika mogla bi, i zavrijedila bi, da se opširnije analizira. No, čini se da je važno zamisliti se nad tom mogućnosti etnologije koju ona dosad nije dovoljno iskoristila. Ako su njemački etnolozi nezadovoljni načinom kako se istražuje obitelj, mi bismo tako mogli biti još i više. Jer kod nas bi se moglo postaviti pitanje: nismo li mi zato što je naše tradicijsko društvo pretežno bilo seljačko zapostavili istraživanje etnološke dimenzije građanske obitelji? Prezir malograđanštine ne oslobađa nas potrebe da građanske i malograđanske stilove života adekvatno istražimo.

Dunja Rihtman-Auguštin

Rudolf Bičanić, How the People Live. Life in the Passive Regions (Peasant Life in Southwestern Croatia, Bosnia and Hercegovina; Yugoslavia in 1935), Editors J. M. Halpern and Elinor Murray Despalatović. Research Report No 21, Department of Anthropology, University of Massachusetts, Amherst 1981, 162 str.

Bičanićeva knjiga »Kako živi narod« kod nas je izašla godine 1936; izdala ju je »Tipografija« i danas se jedva može naći u stručnim knjižnicama. Gotovo je zaboravljena; malo koji etnolog ili folklorist sjetit će se da je uzme u ruke. Halpern se, međutim, ubraja u one američke antropologe koji se godinama intenzivno bave fenomenom seljaštva. U okviru toga interesa došlo je do objavljivanja Bičanićeva djela na engleskom (preveo S. Clissold, revidirao Marijan Despalatović). Uz Bičanićev tekst u knjizi je objavljena iscrpna studija Elinor Murray Despalatović o Bičaniću te pogovor J. Halperna o Bičanićevu istraživanju seljaštva i njegovim pogledima na seljaštvo iz retrospektive osamdesetih godina.

Bičanićeva je knjiga nastala 1935. kada je taj mladi ekonomist, pripadnik Hrvatske seljačke stranke, nakon trogodišnjeg tamnovanja (zbog svoje stranačke djelatnosti) pošao u pasiv-

ne krajeve da se uvjeri kako narod doista živi. Premda se oslanja na Antu Radića i na njegovu teoriju o gospodi i narodu i o kulturnim uzrocima socijalne nejednakosti i socijalnog sukoba, cjelokupnim svojim istraživačkim radom Bičanić dokazuje zapravo suprotno.

Odlazi, dakle, u pasivne krajeve. To su krajevi današnje SR Hrvatske i SR Bosne i Hercegovine. Ondje žive Muslimani, Srbi i druge narodnosti, a ne samo Hrvati. Premda Bičanić kad kaže narod misli na Hrvate, etničko pitanje ne stavlja u prvi plan. Bitno pitanje za njega kao ekonomista jest ekonomsko: kako zapravo živi narod u siromašnim krajevima. Oslanja se na Radićevo difuzno poimanje naroda, ali to u praksi ispravlja. Narod koji on istražuje siromašno je stanovništvo, naročito ono agrarno. Živi u obiteljskim zajednicama koje zajedno privređuju, troše i imaju zajedničku perspektivu u kontinuitetu svoga imanja. No ne zadržava se samo na seljacima nego se bavi i drugima, na primjer kirijama.

Tako Bičanić Radićevo kulturno određenje naroda pretvara u ekonomsko i socijalno. Halpern upozorava da Bičanićeva knjiga nije objektivna u pozitivističkom smislu. No suvremena je znanost shvatila da »objektivnost« u strogom smislu riječi nije moguća. Bičanić uostalom jasno kaže koji su mu motivi: pokazati gospodi kako narod teško živi i utjecati na nalaženje izlaza iz te socijalne situacije. Radi se o gospodi, višim slojevima i onima koji imaju moć. Jer narod to već zna. Kaže Bičanić: »nije narod prosvijetljen dok ga ne prosvijetli kriza« (str. 91). Ipak, tada u tridesetim godinama on se zalaže za »pomirenje« naroda i gospode. Njegova ekonomska istraživanja a i politička djelatnost dovest će ga kasnije do uvažavanja socijalne revolucije.

No nas ovdje zanima u čemu je osobitost Bičanićeva prilaza narodu, seljacima. Usudila bih se reći da su ta knjiga, i druga koja joj je slijedila (također pod naslovom »Kako živi

narod«, Zagreb 1939, urednici R. Bičanić i Ž. Macan) zapravo preteče naše ekonomske antropologije. Treba reći da se pojavljuje u vrijeme iz kojeg potječu naša pozitivistička kulturno-historijska znanja o narodnom životu. (Ako kao prvu fazu razvoja znanstvene etnologije uzmemo Radićevu »Osnovu« i sustavno skupljanje građe o narodnom životu, onda je to druga faza razvoja i cvata kulturno-historijske etnologije.) Više-manje nam je poznata kvaliteta te građe i mane te etnologije koje proizlaze iz romantičkih koncepcija narodnog života. Nasuprot tom romantičnom pristupu javlja se Bičanić, ekonomski i socijalno motiviran.

On dakle putuje i u kratkim živopisnim poglavljima opisuje kako narod živi: 1. Pasivni krajevi stradaju, 2. Vode, dajte vode, 3. Teškoće poljoprivrede, 4. Posjedovni odnosi i obrađivanje zemlje, 5. Tko kupuje zemlju, 6. Od polja i stoke nitko nije mogao kupiti zemlju, 7. Nevolje stočarstva, 8. Sve što prodajemo je jeftino, a što kupujemo je skupo, 9. Pitanje seljačkog odijela, 10. Seljačko odijelo s gledišta narodnog gospodarstva, 11. Vinska kriza, trgovina i seljaštvo, 12. Saobraćajne prilike i neprilike, 13. Gradske daće — seljačke nedaće, 14. Novac na selu, 15. Seljački krediti i dugovi, 16. Trgovački i bankovni krediti, 17. Seljaci o razduženju i uređenju seljačkih kredita, 18. O seljačkom standardu života, 19. Tri četvrtine Hrvata nemaju vlastitog kreveta, 20. Preživjeli narodni običaji upropaštavaju narod, 21. Luksus na selu, 22. Propadanje kućnih zadruga, 23. Posljedice propadanja kućnih zadruga, 24. Seljaci — radnici, 25. Narod i gospoda, 26. Carići.

Naslovi pojedinih poglavlja pokazuju kako Bičanić istražuje ekonomske odnose, ali u vezi s njima kulturu i simbole. To osobito dolazi do izražaja kad je riječ o narodnoj nošnji. »Kad se o pitanju narodnog odijela raspravlja s gledišta etnografskog, ili, možda, sa stanovišta romantičke idile o lijepom životu 'primitivaca', onda se mnogo griješi, ako se zaključci iz tih područja prenesu na

ekonomsko područje. U krutoj životnoj borbi dobiva tako potrebna stvar kao što je odijelo, sasvim drugo značenje, nego kad se gleda na nju kroz naočale etnografskoga muzeja ili kao na paradiranje u lijepoj narodnoj nošnji, igrajući se nestašno seljaka 'kao u Arkadiji'. Nastojao sam tokom svoga putovanja, da ispitam problem, 'kako seljak odijelo sam pravi' s ekonomskog gledišta, s obzirom na mogućnosti koje se u tom pogledu otvaraju u bližoj budućnosti« (str. 43, hrvatsko izdanje). U nastavku analizira vrste odijela, tehnologiju pripremanja tkanine i šivanja odijela, prikazuje broj tkalačkih stanova u pojedinim krajevima i selima u odnosu na broj stanovnika, izračunava koliko koji dio odijela i cijelo odijelo košta i uspoređuje to s prihodom seljačkog domaćinstva pa utvrđuje može li ono ili ne može nabaviti odijelo svojim članovima. U slučajevima kad mu se čini da troškovi za odijelo (mlade žene) premašuju racionalnu ekonomsku granicu, on kori i savjetuje kako bi trebalo postupiti. Na sličan način piše o gradnji kuća i stanovanju, alarmira izjavom kako tri četvrtine Hrvata nemaju vlastitoga kreveta. Analizira ekonomsku situaciju zadruge i njezino raspadanje, analizira sredstva za rad kojima seljak radi i efekte toga rada, bavi se migracijom. Bičanićeva knjiga pokazuje naličje narodnog života koje je opisivala kulturno-historijska etnologija. Već sam napomenula da su u to vrijeme i Bičanić i kulturno-historijska etnologija polazili od istih Radićevih pretpostavki o kulturi, narodu i odnosu gospode i naroda. Kulturno-historijska etnologija se tijekom vremena ukočila u dokazivanju Radićeva modela. Dinamični Bičanić ekonomskom je analizom pošao mnogo dalje. Ekonomskim a donekle i društvenim analizama pokušao je shvatiti kulturne simbole. Zbog usporedne analize ekonomskih i kulturnih procesa možemo ga doista smatrati pretečom ekonomske antropologije u nas. Amerikanci su se sjetili Bičanićeva rada i valorizirali ga (makar i šapirografiranim

izdanjem). Bilo bi vrlo korisno da se i naši suvremeni etnolozi malo bolje upoznaju s Bićanićevim djelom.

Dunja Rithman-Auguštin

Giovanni Battista Bronzini, Cultura popolare. Dialettica e contestualità, Dedalo libri, Bari 1980, 304 str.

U uvodu o dijalektici odnosa i sistemima proizvodnje autor nastoji osvijetliti značenja pojma dijalektike, od Aristotela do Hegela u logici i od Hegela do Crocea, kojemu je dijalektika temelj estetike, ključ razlikovanja (stupnjevanja, a ne opozicije) između narodne poezije i umjetničke poezije. Croceov je teorijski doprinos značajan, ali neshvaćen. Sam Croce brani »učenu« kulture od narodne, koju smatra manje vrijednom.

Bronzini smatra da Croceovu definiciju moramo shvatiti kao filozofsku, a ne kao tehničku. Marksistička dijalektika, naročito Gramsci, obnovila je u Italiji historografske metode u istraživanju društva. Narodna kultura nije samo kultura nižih slojeva ili subalternna kultura, nego je to zajednička kultura iz koje se izdvaja kultura gornjih slojeva. Iz teze o suprotstavljanju dviju kultura proizašle su mnoge negativne stvari: ahistorična koncepcija folklor, apodiktičnost pretpostavki, aksiomatizacija dojmo-va.

Autor vjeruje da novi sadržaji kojima se danas folkloristika i etnologija bave nisu slučajni produkti današnjice, nego da i oni imaju svoju povijest. Folkloristika ima urođenu averziju prema povijesti otkad je izrasla u znanost. Povijest narodnih tradicija na neki način bježi izvan historiografije i u folkloristici se danas osjeća nedostatak povjesničarske analize i interpretacije.

Croce i Gramsci, svaki na svoj način, dali su dvije organske sistematizacije u teoriji narodnog pjesništva i folklor, ali je tek Ernesto De Martino, istraživač magijsko-religijskih tradicija na jugu Italije, uspio stvoriti dijalektičku historijsku me-

todu istražujući davne korijene starih institucija koje još žive u seljačkoj i radničkoj sredini i koje se razlikuju od građanske kulture. Filozofska podloga De Martinova shvaćanja narodne kulture mješavina je Croceova historizma, historijskog materijalizma i egzistencijalizma.

Bronzini smatra da narodna kultura ne postoji kao stvarno biće — ona je klasna i literarna tvorevina. Da bi narodnoj kulturi dala drugačiji identitet od onoga koji se inače daje odozgo, marksistička kritika mora povezati narodnu kulture s ekonomskom strukturom, bazom svake nadgradnje. Autor narodnu kulture razumije kao sistem proizvodnje u kojemu je i potrošnja integralni dio — narodna kultura iskazuje se kao poseban društveni način stvaralaštva, pri kojem stvorena stvar već jest tako koncipirana da bude uživana u zajednici za koju je stvorena. Riječ je o povijesnom pristupu utoliko ukoliko se želi pokazati povijesna uvjetovanost folklor i narodne kulture koji su to što jesu zbog načina na koji su proizvedeni i na koji se proizvode.

Prvo poglavlje (*Unità del Folk-Lore e opposizioni dialettiche*) počinje autorovim zalaganjem za istraživanje folklor u kontekstu, za istodobno proučavanje tzv. materijalne i duhovne kulture. Polazi od Santolijeve podjele folklor na prežitke i ostatke (*sopravvenze i residui*) i primjećuje da ova podjela reducira područje folklor na dvije važne komponente, ali ističe da te dvije komponente nisu dovoljne. On ne želi kvalificirati tradicije po porijeklu (kao Santoli), po obliku u kojem se manifestiraju (objektivne i subjektivne, pisane i usmene), on ne želi zatvoriti folklor u rezervate. Upozorava na tendenciju da se povijesti individua suprotstavi povijest masa, povijesti vrhova protupovijest nižih slojeva. Na planu narodne kulture to pretpostavlja revalorizaciju kolektivnog naspram individualnog, narodnog naspram dvorskog, stranog nasuprot domaćem, podređenog nasuprot hegemonističkom. Dijalektičke antiteze narodnog i dvor-